

УДК 378

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МІФІВ ТА КАЗОК

Казанжи О.В., к. філол. н.,
доцент кафедри початкової освіти

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Проблема формування здатності до міжкультурного спілкування вчителів початкових класів є актуальною через серйозні глобалізаційні та інтеграційні світові процеси. І важливу роль тут відіграє вивчення художньої літератури, зокрема міфів та казок. Таким чином, у статті окреслено провідні проблеми міжкультурного спілкування, сформульовані основні показники готовності до цього процесу, якими має володіти майбутній фахівець початкової школи, визначено конкретні шляхи формування міжкультурної комунікативної компетентності під час вивчення міфів та легенд.

Ключові слова: *культура, міжкультурне спілкування, толерантність, казка, міф, соціокультурний аналіз.*

Проблема формування здатності до міжкультурного спілкування вчителів початкових класів є актуальною через серйозні глобалізаційні та інтеграційні світові процеси. І важливу роль тут відіграє вивчення художньої літератури, зокрема міфів та казок. Таким чином, у статті окреслено провідні проблеми міжкультурного спілкування, сформульовані основні показники готовності до цього процесу, якими має володіти майбутній фахівець початкової школи, визначено конкретні шляхи формування міжкультурної комунікативної компетентності під час вивчення міфів та легенд.

Ключевые слова: *культура, межкультурное общение, толерантность, сказка, миф, социокультурный анализ.*

Kazanzy O.V. FORMATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE DURING THE STUDY OF CHILDREN'S LITERATURE

The problem of forming future primary school teachers' ability for intercultural communication of is relevant because of serious globalization and integration world processes. Here an important part is played by the study of myths and fairy tales. Thus, the article outlines the main problems of intercultural communication, articulates the indicators of the primary school future specialist readiness for this process and defines concrete ways of forming the ability for intercultural communication. Particular attention is paid to the process of working with myths and fairy tales, since they give the most comprehensive information about the cultural peculiarities of different countries.

Key words: *culture, intercultural communication, tolerance, fairy tale, myth, sociocultural analysis.*

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття позначений серйозними світовими змінами, що відбилися на світосприйнятті нового покоління. Тому важливе місце у вихованні й навчанні сучасної дитини займає Нова українська школа, мета якої – гармонійний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, виховання загальнолюдських цінностей, підтримка життєвого оптимізму, розвиток самостійності, творчості та допитливості [15]. Нова школа потребує нового вчителя початкових класів, адже саме початкова ланка зазнала сьогодні найбільших змін. Тому підготовка майбутніх фахівців, які б відповідали вимогам часу, є важливим завданням вищої школи.

Виховання загальнолюдських цінностей в умовах світових глобалізаційних проце-

сів неможливе без формування здатності до міжкультурного спілкування, або міжкультурної комунікативної компетентності. Сучасне суспільство має бути відкритим для комунікації з представниками різних культур, повинно поважати чужі традиції та звичаї, розуміти їхню специфіку, а головне, шануючи власні культурні надбання, в жодному разі не ставитися зневажливо або зверхньо до представників інших націй, що часто є причиною міжнаціональних конфліктів, проявів фашизму та нацизму. Тому окреслена проблема є сьогодні дуже актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми міжкультурного спілкування зверталися такі науковці, як: В.С. Біблер, А.В. Новицька, І.Л. Плужник, О.П. Садохін, Н.С. Смірнова, Т.А. Ткаченко, С.Г. Тер-Мінасова. Так, В.С. Біблер ство-

рив модель школи діалогу культур, у центрі уваги якої – виховання інтересу до іншої людини, бажання її зрозуміти; схильність, прагнення до «напруги» духу. Адже уміння працювати в стані інтелектуального та емоційного піднесення надає мисленню парадоксальності й розкутості, розвиває інтуїцію, фантазію [1]. Одним з важливих принципів цієї школи є організація навчання не на основі підручника, а на основі реальних текстів конкретної культури [6]. О.П. Садохін у своїх дослідженнях приділяє особливу увагу формуванню міжкультурної толерантності й проблемам практичної адаптації індивідів до реалій інших культур [11]. Тер-Мінасова С.Г. у своїх працях розглядає питання діалогу культур у лінгвістичному аспекті.

Постановка завдання. Проте, незважаючи на ґрунтовність означених досліджень, варто відзначити, що в більшості з них представлений досвід формування здатності до міжкультурного спілкування під час вивчення іноземних мов. У нашій статті ми спробуємо довести, що в означеному процесі важливого значення набуває художня література, а особливо казки й міфи, що є важливим джерелом інформації про життя представників різних культур. Таким чином, мета нашого дослідження – визначити основні шляхи формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи під час вивчення казок і міфології народів світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними показниками здатності до міжкультурного спілкування, на наш погляд, є: знання рідної мови та культури, повага до традицій і звичаїв свого народу; знання особливостей різних світових культур; уміння спілкуватися з представниками різних народів; здатність проявляти толерантність у цьому спілкуванні; здатність проявляти повагу й толерантність до традицій і звичаїв різних народів і усвідомлювати, що кожна культура специфічна; здатність порівнювати особливості культур країн світу з культурою рідного народу, вміти визначати спільне та відмінне.

Так, аналізуючи міфи, казки різних народів світу, необхідно звертатися до особливостей відповідних культур.

Уже в початковій школі діти знайомляться з міфами народів світу. За визначенням Ю.І. Коваліва, міф є універсальною чуттєвою дійсністю, структурованою за людським світосприйняттям, що не ідентична докільцю, однак кожен, хто перебуває в її межах, вважає її єдиною можливою, справжньою, тому втрата міфу відповідає втраті сенсу життя [7, с. 53]. Більш конкретним

і доступним є трактування міфу В.Б. Мусія : «Міф – це виражене в словесній формі сакральне для всього колективу знання про світ, його походження й корінні закони функціонування, а також про людину, її співвідношення з оточуючим світом та її поведінка» [8, с. 13]. Отже, міфічні оповіді є надзвичайно інформативними й часто визначальними для розуміння різних культурних спільнот. Вивчаючи міфологію з майбутніми фахівцями початкової школи, необхідно враховувати це й досліджувати міф не лише як літературний твір, а навіть більше – як соціокультурний портрет народу.

Вивчення міфів варто здійснювати в кілька етапів. Перший етап – прочитання міфів народів світу. Тут необхідно зазначити, що міфи мають бути ідентичні, адже другий етап – це порівняльний аналіз, під час якого увага має зосереджуватися на спільних і відмінних рисах рідної та іноземної культур. П.В. Сисоєв зауважував, що для ефективного діалогу культур необхідно: «бачити не тільки відмінність, але й схожість у своїй культурі та культурі народу, мова якого вивчається; сприймати різницю як норму співіснування культур у сучасному полікультурному світі; формувати активну життєву позицію, направлену проти культурної нерівності, культурної дискримінації та культурного вандалізму, що процвітають у сучасному полікультурному світі» [14, с. 13].

Вивчаючи давньогрецькі й слов'янські міфи, можна побачити, що між ними є достатньо спільного. Так, більшості богів слов'янського пантеону відповідає божество з давньогрецького міфу (Перун – Зевс, Лада – Гея, Макоша – Диметра, Ярило – Діоніс). Проте багато й відмінного. Наприклад, у слов'ян кожен бог відповідав за кілька природних сил і виконував багато функцій, на відміну від богів давніх греків. Наприклад, Перун – бог грому й блискавки, а також війни, тоді як у давньогрецькій міфології ці функції виконують Зевс і Арес. Порівнюючи міфи про створення світу, відзначаємо, що в нас світ народжується з любові й боротьби добра зі злом, а в греків – у запеклій конкурентній борні між родичами, що певним чином позначилося на світорозумінні й стосунками між родичами в представників означених народів.

Наступним етапом має бути пошукове завдання. Необхідно визначити, яким чином давні міфи відбили ментальні особливості народу, що проявляються й сьогодні. Таким чином, створюється зв'язок із життям, пояснюються особливості світосприймання різних культурних спільнот, що в подальшому полегшить процес спілкування з представниками різних народів.

Ще один жанр, який дає досить вичерпне уявлення про традиції та звичаї різних народів, – казка. Як справедливо зауважує Півнюк Н.А., казка – складний для розуміння жанр, але на уроках літератури розуміння казки часто зводиться до характеристики її персонажів й доволі прямолінійного розкодування її натяків (Чого казка навчає? Які проблеми піднімає?). Не можна стверджувати, що дітям необхідна вся глибина казки, але педагогові вона потрібна, щоб знайти оптимальну форму подання дітям правильної розстановки акцентів [9, с. 40]. Тому варто зупинитися на функціональних особливостях казки, яка є джерелом інформації про традиції та звичаї конкретного народу, малює його яскравий портрет через побут, зовнішність казкових героїв, природу.

Так, у чукотській казці «Дівчина й місяць» фігурують елементи народного побуту: нарти, чум, ковдра. Головній героїні сховатися від місяця, який хоче її вкрати, допомагає олень, житель північних країн [4]. З казки «Тісто-богатыр» дізнаємося про життя й побут ногайців. Уже з наступного уривку можна здогадатися про це за характерними побутовими речами, героями: «Покликав хан старого пастуха й говорить йому: – Відправляй сина до лісу. Хай він привезе мені дві арби дров. Поїхав Камир-Батир до лісу» [4, 152]. У казці острова Шрі-Ланка «Крокодил, шакал і старий» точно відтворене природне оточення того народу, який її склав: крокодил, змія, шакал, бугай, річка, болото [12].

Різні народи в казках одягаються по-різному. Так представники східної культури носять халати, шаль, тубетейку, чалму; японці – кімоно; українці – свиту. У казковій оповіді звертається увага навіть на символіку кольору. Наприклад, у слов'янських народів чорний одяг означає траур, а у китайців похоронна процесія одягнута в біле.

У казках різних народностей різні персонажі. Так, наприклад, у казкових оповідях східних народів, афганських та перських, часто присутній падишах («Шкідливий засіб», «Син збирача колючок і мулла Базарджан»), а от у турецьких – візир («Сад із жовтими трояндами»); в індійських казках цар називається магараджа («Золота риба»), а в китайських головна людина – це імператор («Казка без кінця»); в європейських казках важливою фігурою є король, а в наших – цар. Поряд із «сильними світу сього» завжди діють прості люди, селяни, ремісники, купці, солдати тощо, які відрізняються родом занять. Так, селяни-європейці часто є хліборобами, а індузи вирощують і збирають рис або кокосові горіхи.

Як справедливо зауважує Н. Півнюк, портрет народу змальований не лише фарбами його матеріального життя, але й описом внутрішнього – менталітету [9, с. 41]. Наприклад, в європейських казках часто зустрічається мотив звернення по допомогу до померлих родичів, зокрема до матерів. Він присутній у казках, де пасербиці важко протистояти злій і жорстокій мачусі. У «Попелюшці», «Крихітці-Хаврошечці», «Василіні Прекрасній» тощо відбилася віра в те, що людина має безсмертну душу. Віра у вічне життя – важлива складова частина менталітету християнських народів [9].

Не можна оминати й той факт, що представники різних народів в однакових життєвих ситуаціях будуть поводитися по-різному, і те, що є цілком нормальним для одних, може бути зовсім неприйнятним для інших. Так, аналізуючи арабські казки, можемо зробити висновок, що ментальною особливістю арабів є бажання насолодитися земним життям. Зокрема, в «1001 ночі» є багато моментів, які вказують на це: ковдри, коштовний шовк, прикраси, солодоші, подушки, в яких комфортно проводить свій час цар Шахрїяр у компанії чарівної красуні Шахразади. У представників європейських народів однією з найвищих цінностей є працьовитість, тому головні позитивні персонажі західноєвропейських і слов'янських казок проявляють любов до праці на благо інших і своє. Поширеним мотивом є протистояння «лінивці й рукодільниці». Він зустрічається і в німецькій казці «Пані Метелиця», і в російських «Морозко», «Василина Прекрасна», і в українській «Про дідову і бабину дочку». Саме працелюбність робить героїнь цих казок щасливими. Таким чином, варто звертати увагу студентів на те, що казки фіксують усі етнографічні нюанси, які й визначають обличчя народу, котрий їх створив.

На наш погляд, важливим етапом вивчення й дослідження будь-якої казки повинно бути її інсценування. Кожен студент, який грає роль, має вжитися в казковий образ, а для цього необхідно глибше зрозуміти його особливості, ще раз перечитати казку і визначити її мету й ідею. Далі – створення відповідної атмосфери, костюми, предмети побуту. Все це дає можливість студентам на деякий час відчувати себе частиною тієї культури, до якої належить інсценована казка, поглибити знання про традиції та звичаї, збагнути відчуття і спосіб мислення народу, який склав казкову оповідь.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, визначимо основні шляхи формування здатності до міжкультурного спілкування майбутніх учителів початкових класів

під час вивчення дитячої літератури: соціокультурний та літературний аналіз міфів і казок; порівняльна характеристика специфічних особливостей міфів і казкових оповідей різних народів; інсценування казок як засіб глибшого пізнання народних традицій і звичаїв; формування позитивного ставлення до різних народів та культур. Варто зазначити, що літературний аспект формування здатності до міжкультурного спілкування є перспективним і вимагає глибшого й детальнішого дослідження.

Таким чином, для того, щоб підготувати майбутніх фахівців початкових класів до міжкультурного спілкування під час вивчення міфів і казок, необхідний комплексний підхід до аналізу цих художніх творів з урахуванням їхньої культурологічної специфіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Библер В.С. Мышление как творчество. М.: Политиздат, 1977. 98 с.
2. Боднар А.Я., Верещагіна Т.О. Проблеми міжкультурної комунікації у викладанні іноземної мови у ВНЗ. Наукові записки; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»; редкол. тем. вип.: А.М. Гірник та ін.; упоряд. М.О. Голубева. К.: Києво-Могилянська академія, 2007. Том 71 – Педагогічні психологічні науки та соціальна робота. С. 15–19. 79 с. – URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6861/Bodnar_Vereshhagina_Problema_mizhkul%60turnoyi_komunikaciyi.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 24.05.18).
3. Войтович В.М. Українська міфологія. К.: Либідь. 2002 (2005, 2012, 2014). 664 с.
4. Волшебная берёза. Сказки народов СССР. Братислава: Словрат, 1986. 202 с.
5. Кун М.А. Легенди і міфи Стародавньої Греції. Тернопіль: АТ «Тарнекс», 1993. 31 с.
6. Курганов С.Ю. Ребенок и взрослый в учебном диалоге. Книга для учителя. М.: Просвещение. 1989. 95 с.
7. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / Авт.-укл. Ковалів Ю.І. К.: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
8. Мусий В.Б. Изучение мифологии в средней школе: учебно-методическое пособие. Черновцы: Букрек, 2006. 224 с.
9. Пивнюк Н.А. Многовековая хранительница надежных знаний о природе и человеке (сказка). Русская словесность в школах Украины. 2005. № 5. С. 40–45.
10. Садохин А.П. Компетентностный подход в диалоге культур: сущность и базовые показатели. Межкультурный и межрелигиозный диалог в целях устойчивого развития. Материалы международной конференции. М.: Изд-во РАГС, 2008. С. 251–255.
11. Садохин А.П. Введение в теорию межкультурной коммуникации. Москва: «Высшая школа», 2005. 310 с.
12. Сказки острова Ланка. Пересказ Елены Хмеловой. Братислава: Словрат, 1984. 207 с.
13. Сотер М.В. Сутність поняття «міжкультурна комунікація». Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2016. Вип. 69 (1). С. 73–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69%281%29__16 (дата звернення: 24.05.18).
14. Сысоев П.В. Языковое поликультурное образование. Иностранные языки в школе. 2006. № 4. С. 2–14.
15. Формула НУШ. URL: <http://nus.org.ua/about/formula/> (дата звернення: 21.05.18).